

СТАНОВИЩЕ

от проф. д.с.н. Пепка Бояджиева,
Институт по философия и социология, БАН

относно трудовете на доц. д.с.н. **Милена Якимова**, участник в конкурс за академичната длъжност „професор”, обявен от Софийския университет „Св. Кл. Охридски“, за нуждите на Философски факултет по професионално направление 3.1 Социология, антропология и науки за културата (Социология – Социология на властта),
ДВ бр. бр. 65 / 28.07.2023 г.

1. Обща характеристика на научната, научноприложната и педагогическа дейности на кандидата

Доц. д.с.н. Милена Якимова е единствен кандидат в обявения конкурс за академичната длъжност “професор” за нуждите на Философски факултет при Софийския университет по професионално направление 3.1 Социология, антропология и науки за културата (Социология – Социология на властта). Конкурсът изцяло съответства на образователния и научен профил на кандидата, на нейните научни постижения, експертна и преподавателска дейности.

Материалите за участие в конкурса са представени законосъобразно, коректно и прецизно. Доц. Якимова прилага два списъка с публикации – първият представя цялостно всичките ѝ публикации, а вторият – публикациите, с които участва в настоящия конкурс. За участието си в конкурса за академичната длъжност „професор“ доц. Милена Якимова представя една монография, 4 студии, две от които на английски език, и 20 статии, от които 6 са на английски език, а 4 са в съ-авторство. Държа специално да отбележа, че през 2016 г. доц. Якимова изключително успешно защити дисертационния си труд „Социална критика и практика: теоретични дилеми и практически механизми“ и придоби научната степен „доктор на социологическите науки”.

Професионалният профил и академичните и обществени изяви на доц. Якимова впечатляват с отстояването на най-високи професионални критерии. Доц. Якимова успешно съчетава искрена отдаденост на педагогическата си дейност с постоянна ангажираност със сериозни и дълбоко теоретично промислени научни изследвания.

2. Съдържателен анализ на научните постижения на кандидата

Доц. Якимова е учен с много ясно разпознаваем професионален облик и творчески „почерк“. Смятам това за индикатор за постигнат висок професионализъм и възприемане на академичната кауза като призвание. Аз ценя особено високо безспорната компетентност на доц. Якимова за задълбочени теоретични анализи, способността ѝ да прави сериозно аргументирани критични анализи, отказът ѝ от прибързани и очевидни обяснения за сметка на стремежа да се разкрие сложността, многоаспектната обусловеност и динамиката на изследваните социални феномени, както и изострената ѝ чувствителност към остри – и дори кризисни – явления и процеси в социалната действителност.

Сред публикациите на доц. Якимова, представени за участие в настоящия конкурс, несъмнено се откроява монографията „Страх и пропаганда“, издадена през 2022 г. от издателство „Изток-Запад“.

Смятам, че основният принос на доц. Якимова, реализиран основно в тази монография и доразвит в някои от статиите и студиите, е свързан с разработването не просто на понятието за пропаганда, а с очертаването и осмислянето на относително самостоятелно социологическо поле – условно ще го обознача като „социална критика и пропаганда“. То включва не само оригинално разбиране на понятието пропаганда като специфичен метод на репрезентация и разграничаването му от други понятия (като например популизъм, лъжа), но и разработването на относително цялостен комплекс от други понятия, подходи и мисловни фигури, които позволяват да се разкрие как пропагандата работи в условията на съвременните комплексни и заредени с напрежения общества. Убедителна е тезата на доц. Якимова, че „[п]ропагандата не е игра на думи“, макар че може да се анализира като езикова игра, а предполага „да се доближим ... и до практическите игрови ходове“ (монография, с. 167).

Като приносна оценявам и тезата за пропагандния ефект като „организирането и насочването на социалната тревога“, „опаковането“ ѝ в прости повторителни фигури, които преобразуват тревожността в страх“, което – от своя страна – създава пътища и механизми за превръщането на обществото в „управляемо посредством очакванията на хората“ (монография, с. 157).

Искам специално да подчертая приноса на доц. Якимова за развитието на социологията на страха. Аргументирано е защитена тезата за разграничението между тревожност и страх, а също и между социалната тревожност, митичните фигури на страха и рационализируемите форми на страх. Тревожността се разбира като неопределено усещане за несигурност и опасност, докато страхът се разглежда като

насочено безпокойство спрямо конкретен обект. Това разграничение е особено важно, защото то се използва, за да се обясни как се разгръща популистката пропаганда – именно защото е афективен поток, свързан с лутане и несигурност, тревожността „стимулира търсенето и намирането на ... такива обяснения за света, – които са максимално прости, максимално редуktivни спрямо сложността на света, но които произвеждат – пък макар и мимолетното и измамно – чувство за пълна сигурност“ (монография, с. 161). Анализът на доц. Якимова води до дефинирането на конкретна концептуална мрежа, включваща четири понятия – тревожност, страх, пропаганден ефект, социална управляемост. Тази мрежа от понятия се превръща в работен евристичен инструмент за изследване на пропагандния ефект, разбран като превръщане на ненасочената тревожност в управляемост.

В така дефинираната концептуална мрежа са важни всички преходи, но несъмнено най-важният е преходът към социална управляемост. В тази връзка доц. Якимова развива приносната си теза за превръщането на страха в озлобление т.е. в ресантимент, като по този начин се създава готовност за действие или бездействие.

Оценявам самооценката на приносите ѝ от доц. Якимова като аргументирана и отразяваща наистина действителни теоретични постижения. При по-внимателен прочит на представените публикации могат да се открият и други приносни моменти в тях.

Смятам, че към приносите на доц. Якимова следва да се добави нейният анализ на образователните неравенства и по-конкретно, тезата ѝ за българското образование като едновременно създаващо и възпроизвеждащо неравенства, но и противодействащо на социалното изключване, а също и аргументираният извод за това, че част от българските училища изпълняват социални вместо образователни функции. Оценявам като много евристична за бъдещи изследвания и формулираната от доц. Якимова хипотеза, че „движещата причина на образователните неравенства в България е слабостта на системата за социално подпомагане“ (статия 2, с. 12). Тези идеи са убедително защитени в две от представените публикации: статия 2: *Education and Inequalities: Problem Nodes and Public Speakers, Bulgaria, 2017-2020, Critique and Humanism, 2022, 57(2): 9-24* и статия 8: *Чие е това дете? Респонсибилизацията на семейството в образованието като генератор на социални неравенства, Социологически проблеми, 2019, 52(2): 466-482.*

3. Коментари на рецензента по представените трудове на кандидата

Доц. Якимова винаги е демонстрирала пристрастие към научната дискуссия и способност

да я превръща в стимулиращо интелектуално удоволствие. Вярвам, че тя ще съхрани своята конструктивна критична нагласа и в бъдеще.

Освен безспорната си социологическа и философска ерудираност, доц. Якимова има изключително изострени социологически „сетива“ и впечатляващ социологически усет. Това ѝ позволява да прави много задълбочени анализи на качествени данни от интервюта, фокус-групи и наблюдения. Аз съм съгласна с нея, че в много случаи именно качествените методи, например „фокус груповите дискусии не са единственият, но са най-подходящият метод за навлизане в такъв тип проблематика“ (монография, с. 162). Тъй като обаче тя пояснява, че използва полу-структурираните интервюта и фокус групови дискусии за проверка на формулирани хипотези (монография, с. 148), си позволявам да обърна внимание върху ограничената надеждност на данните, събрани с качествени методи, като база за проверка на хипотези. Все повече автори в социалните науки приемат, че за проверка на хипотези не са достатъчни дори данни от мащабни представителни количествени изследвания, а са необходими експериментални изследвания и обработки на данните с много по-сложни статистически и математически методи от регресионните анализи например.

Вторият ми коментар се отнася до използването на термина „тип училище“ при анализа на образователните неравенства. От начина на разглеждане на професионалното образование в България се създава впечатлението, че този термин разграничава професионалното от общообразователното училище. Смятам, че е необходим много по-диференциран подход, когато се изследват типовете/видовете училища у нас. През последните десетилетия българското образование, включително средното, силно се диференцира и дори стратифицира. Не само общообразователните, но и професионалните гимназии се различават съществено по своя престиж, селективност на входа, качество на предлаганото образование и т.н. Именно затова обобщаващи изводи като този, че „[п]рофесионалното обучение в България всъщност е социална дейност, от която бизнесът не се интересува особено“ (статия 8, с. 480) трудно могат да бъдат защитени, доколкото на практика се отнасят само за част от професионалните гимназии (вероятно по-голямата, но все пак част), а също и за част от общообразователните гимназии.

Третият ми коментар е по-скоро опит за стимулиране на бъдещи анализи. В своята монография доц. Якимова използва термина „дързост“ в два случая: при анализа на амбивалентността на риска, като заключава, че „[п]оемането на риск не може да се онтологизира като дързост“ (с. 186) и при анализа на данните от проведените фокус-

групи, които се определя като „паресия без дързост“ (с. 204 и следващите). Смятам за много интересен този опит за социологизиране на понятието „дързост“ и много бих се радвала, ако доц. Якимова продължи работата си за неговото по-ясно социологическо дефиниране.

4. Лични впечатления на рецензента от кандидата

На основата на личните си впечатления от работата и публичните изяви на доц. д.с.н. Милена Якимова мога с убеденост да заявя, че тя се утвърди като един от най-интригуващите и изявени български социолози и социални учени. Нейните творчески изяви, отдаденост в преподавателската работа, конструктивна нагласа, колегиалност и гражданска ангажираност са чест и принос в развитието както на социологическата ни общност, така и на катедра „Социология“ при Философски факултет на Софийския университет.

5. Мотивирано и ясно формулирано заключение

Върху основата на всичко казано по-горе за високите научни постижения, богатия изследователски и преподавателски опит и активна експертна дейност на доц. д.с.н. Милена Якимова категорично препоръчвам на членовете на уважаемото жури и на Факултетния съвет на Философски факултет при Софийски университет да гласуват единодушно в подкрепа на избирането на д.с.н. Милена Якимова на академичната длъжност „професор“, професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Социология – Социология на властта). Избирането на доц. Якимова на академичната длъжност „професор“ ще бъде не само заслужено признание за нейните научни постижения, но и от съществено значение за бъдещето развитие на Философски факултет и катедра „Социология“ като водещи образователни и научни центрове в областта на социалните науки.

Проф. Пепка Бояджиева

17.12.2023 г.